

De boekhouding zelf doen of uitbesteden:

Determinanten van het uitbesteden van de boekhouding door startende micro bv's

Magdalene Daniels

Open Universiteit Nederland

Faculteit : Management, Science and Technology
Opleiding : Master of Science in Management

Begeleider/examinator : Prof. Dr. W.F.J. Buijink.

Medebeoordelaar : Dr. T. Thijssens

Januari 2017

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
1. Inleiding	4
2. Literatuuronderzoek.....	6
2.1 Context: micro-ondernemingen in Nederland en de jaarverslaggeving	6
2.2 Eerder onderzoek: micro-ondernemingen en uitbesteden boekhouding	7
2.3 Hypothesen	10
0- De boekhouder inschakelen.....	11
1- Karakteristiek van de eigenaar en het bedrijf	11
2- Gebruik van software	11
3- Onzekerheden over de werklast en de kosten.....	11
4- Routine - of geen routine taken	12
5- De jaarrekening	12
3. Methodologie	13
3.1 Methode van onderzoek	13
3.2. Dataverzameling.....	13
3.3. Operationalisatie	14
0- De boekhouder inschakelen.....	14
1- Karakteristiek van de eigenaar en het bedrijf.....	14
3- Gebruik van software	14
2- Onzekerheden over de werklast en de kosten.....	15
4- Routine - of geen routine taken	15
5- De jaarrekening	15
3.4 Data-analyse	16
3.5 Methodologische issues	17
4. Resultaten.....	19
4.1 Beschrijvende statistiek.....	19
4.2 Betrouwbaarheidsanalyse	19
4.3 Correlatieanalyse.....	20
4.4 Meervoudige regressieanalyse.....	20
4.5 Overige resultaten.....	21
0- De boekhouder inschakelen.....	21
1- Karakteristiek van de eigenaren en het bedrijf.....	22

2- Gebruik van software	23
3- Onzekerheden over de werklust en de kosten.....	23
4- Routine – of geen routine taken	23
5- De jaarrekening	24
5. Conclusies, discussie en aanbevelingen	26
5.1 Conclusie	26
5.2 Discussie	26
5.3 Aanbevelingen voor de praktijk	27
5.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek	27
Literatuurlijst	28
Bijlagen	29
Eindnoten	29

Samenvatting

In deze scriptie is geprobeerd een aantal determinanten te vinden die de keuze tussen zelf doen of uitbesteden van de boekhouding door ondernemingen bepalen.

Om te beginnen is 'de boekhouding doen' geen eenmalige taak maar een proces van boekhoudkundige taken die resulteert in een jaarrekening. In het verleden hebben verschillende onderzoekers getracht determinanten te vinden. Onderzoek van Everaert (2010) laat zien dat routinetaken vooral zelf gedaan worden, en de niet-routine taken worden uitbesteed aan een boekhouder of accountantskantoor. Allee en Yohn (2009) laten zien dat bedrijven op drie verschillende niveaus met de boekhouder samen werken, en Cassar (2009) laat het onderscheid in verplichte en vrijwillige rapportage zien. In totaal zijn er vijf determinanten in het onderzoek opgenomen. Een survey via email geeft 44 volledig ingevulde vragenlijsten. Uit de antwoorden blijkt dat er weinig, en zeker geen oorzakelijk verband is tussen de determinanten en de uiteindelijke keuze van het bedrijf om de boekhouding wel of niet uit te besteden. Het blijkt dat er geen sprake is van 'alles of niets' uitbesteden. Nagenoeg alle bedrijven gaan vanaf een punt in het boekhoudkundige proces een externe boekhouder of accountant inschakelen en is samenwerking met de boekhouder vooral bij bedrijven die al langer bestaan een gewoonte. Een merkwaardig resultaat is dat de bedrijven die voor de bank een accountantsverklaring nodig hebben meestal niet een accountant inschakelen. Ook ontstaat het vermoeden dat een verklaring voor het wel of niet uitbesteden van de boekhouding elders gezocht moet worden, vooral de rol van de belastingdienst verdient nader onderzoek. Vervolgonderzoek zal gedragsmatige en sociale aspecten zoals 'geen zin hebben' bij het onderzoek moeten betrekken.

1. Inleiding

Vanuit de dienstenmarketing is onderzoek gedaan naar het verschil tussen uitbesteden van producten en diensten. De resultaten zijn ook van toepassing op het uitbesteden van de boekhouding. Globaal gezien zijn er drie redenen aan te wijzen: de eigenaar heeft geen of onvoldoende kennis van boekhouden, hij of zij heeft geen tijd om het zelf te doen of heeft er simpelweg geen zin.

In deze scriptie wordt dieper ingegaan op de factoren ofwel determinanten die mogelijk bepalend zijn voor de keuze tussen zelf doen of uitbesteden van de boekhouding.

De 'boekhouding doen' is een proces van verschillende administratieve of boekhoudkundige taken die (bij een BV) resulteert in het openbaar maken van de jaarrekening zodat gebruikers geïnformeerd worden over de financiële positie van het bedrijf. Om de gebruikers niet te misleiden stelt de wet een aantal eisen aan de jaarrekening, onder andere de eis dat deze opgesteld is volgens het toerekening beginsel (accrual accounting).

De boekhouding doen is normaal gesproken geen kernactiviteit van een bedrijf en derhalve is het mogelijk dat de jaarrekening niet aan de wettelijke eisen voldoet als de eigenaar van een bedrijf deze zelf opgesteld heeft. De kwaliteit van een jaarrekening is dus afhankelijk van het onderliggende proces van tot stand komen en de hierbij betrokken personen met een uitvoerende of controlerende taak.

Vanuit een wetenschappelijk standpunt zal gezocht worden naar determinanten die verklarend zijn voor de keuze van de eigenaar om boekhoudkundige taken wel of niet uit te besteden. Specifiek worden deze determinanten gezocht voor de startende micro-bv in Nederland.

Hiervoor wordt ten eerste de bestaande wetenschappelijke literatuur bestudeerd. Welke determinanten zijn er bij eerdere onderzoeken gevonden en zouden deze ook specifiek voor startende micro-bv in Nederland van toepassing kunnen zijn?

De vraagstelling is van belang voor de wetenschap omdat er nog weinig onderzoek op dit terrein gedaan is, zeker niet bij micro-bedrijven in Nederland. Kennis over micro-bedrijven is tot nu toe veelal indirect opgedaan door generalisaties van onderzoeken bij grotere bedrijven in binnen- en buitenland. Het is ook van praktisch belang voor de beroepsgroep of branche van boekhouders en accountants om een gedetailleerder inzicht in de beweegredenen van hun (potentiele) klanten te kennen dan het eenvoudige rijtje van geen kennis, tijd of zin hebben.

In sectie 2 wordt de bestaande literatuur onderzocht op een aantal punten en deze wordt aangevuld met feitelijke gegevens voor de Nederlandse situatie. Aan de orde komen de indeling van bedrijven in Nederland naar rechtsvorm, leeftijd en grootte, onderzoeken naar de rol van de eigenaar in het bedrijf en zijn of haar karakteristiek en perceptie op het begrip 'inkomsten' en 'uitgaven'. Tevens wordt het begrip 'boekhouder' meer uitgebreid besproken als de persoon of het kantoor die intern of extern de boekhouding doet, of de boekhouder als beroepsgroep waaronder ook de accountant en fiscalist te verstaan is.

Het begrip 'uitbesteden' zelf wordt onderzocht om na te gaan of het altijd een alles of niets uitbesteden is of dat er ook alleen bepaalde taken uitbesteed worden en of er vormen van samenwerking bestaan.

Tot slot is het ook denkbaar dat de bestemming van de jaarrekening zelf, voor interne en/of externe gebruikers een determinant kan zijn.

Bij de keuze van de uiteindelijk te onderzoeken determinanten is rekening gehouden met de mogelijkheden van een survey via email onder startende micro-bv's. Het beantwoorden van een vragenlijst mag niet te veel tijd kosten. Om deze reden zijn onderwerpen en de bijbehorende determinanten waarvoor de respondent het antwoord waarschijnlijk moet opzoeken (zoals o.a. concrete cijfers uit de jaarrekening) uitgesloten van het onderzoek.

Voor het kwantitatieve onderzoek wordt een survey gehouden onder startende micro-bv welke random via email de vragenlijst toegestuurd krijgen. De details over de methode, dataverzameling, operationalisatie van variabelen, data-analyse en methodologische issues staan in sectie 3.

Sectie 4 presenteert de resultaten, zowel de beschrijvende resultaten als ook de correlatie van variabelen en de oorzakelijke samenhang verkregen door een (meervoudig) regressieanalyse.

Aan het eind in sectie 5 komt tot besluit de conclusie van het onderzoek, een aantal punten die nog ter discussie staan en aanbevelingen voor verder onderzoek, zowel op praktisch als op theoretisch terrein.

2. Literatuuronderzoek

2.1 Context: micro-ondernemingen in Nederland en de jaarverslaggeving

Het bedrijfsleven wordt in Nederland verdeeld in verschillende *grootte categorieën of klassen*. Tot 2015 werd er in Nederland alleen het MKB – midden en kleinbedrijf beschreven. In september 2015 heeft de Eerste Kamer de Wet Micro-ondernemingen aangenomen en Artikel 9 van BW aangepast. Veruit de meeste bedrijven vallen in de categorie micro bedrijven. Er bestaat geen eensluidende definitie van wat een micro bedrijf is. De EU ⁱ beschrijft het als “A microenterprise is defined as an enterprise which employs fewer than 10 persons and whose annual turnover and/or annual balance sheet total does not exceed EUR 2 million”. De Kamer van Koophandel in Nederland geeft aan dat een bedrijf in een klasse wordt ingedeeld als het twee jaar achterelkaar voldoet aan de eisen zoals weergegeven in tabel 1.

Tabel 1: Indeling van bedrijven in klassen (bron: www.kvk.nl; 22-02-2016)

	Micro	Klein	Middelgroot	Groot
Activa	< €350.000	€350.000 - 6 mln	€6 - 20 mln	> €20 mln
Netto-omzet	< €700.000	€700.000 - 12 mln	€12 - 40 mln	> €40 mln
Gemiddeld aantal werknemers	< 10	10 - 50	50 - 250	>250

Tabel 1 laat zien dat in Nederland het aantal personeelsleden gelijk is aan de definitie in de EU, maar de bovengrens van activa en omzet lager is dan in de EU gehandhaafd wordt. Dit verschil is van belang als men micro bedrijven in de EU met elkaar wil vergelijken.

Een tweede punt van onzekerheid in vergelijkingen is dat het begrip ‘aantal werknemer’ niet eenduidig beschreven staat. Het kunnen werknemers zijn die op de loonlijst van het bedrijf staan, maar ook werknemers die formeel bij een payroll bedrijf op de loonlijst staan of werkzaam zijn via een detachingsbedrijf. Ook de omvang van het aantal uren is niet duidelijk. Is één werknemer gelijk aan één fte, of zijn parttime medewerker inbegrepen? In het onderzoek wordt het aantal aangehouden dat de ondernemer zelf onder ‘aantal werknemers’ verstaat.

Naast de grootte van een bedrijf is het ook gebruikelijk om onderscheid te maken in *leeftijd van een bedrijf*. De eerste vijf jaar naar oprichting van een bedrijf staan deze o.a. bij de Kamer van Koophandel als ‘starter’ beschreven. Binnen de literatuur wordt soms het begrip ‘start-up venture’ als synoniem voor ‘new venture’ gebruikt (o.a bij Cassar (2009)) en Schwarze (2008), maar volgens Wikipedia is er een verschil tussen deze begrippen, in de zin dat ‘start-up’s’ ⁱⁱgeassocieerd worden met innovatie en ambitie. In dit onderzoek wordt alleen het begrip ‘starter’ gebruikt waar de start-up’s inbegrepen zijn. De Kamer van Koophandel behandelt een bedrijf als ‘starter’ ook als het de voortzetting van een vorig bedrijf is.

Een derde onderscheid tussen bedrijven is de *rechtsvorm*. Naast natuurlijke personen zoals de eenmanszaak zijn er ook rechtspersonen zoals de besloten vennootschap met beperkte

aansprakelijkheid, kortweg de BV. In de Engelse literatuur worden zij 'limited liability' LLB genoemd. In tegenstelling tot bedrijven die als natuurlijke persoon gekwalificeerd worden, vallen bedrijven met rechtspersoonlijkheid zoals de BV onder de Wet op Jaarrekening, toepassingsgebied Titel 9 Boek 2 BW.

De BV heeft met twee verschillende wetten te maken. Ten eerste vanuit het burgerlijk recht de Wet op de Jaarrekening en de verplichting tot openbaarmaking van de beperkte (commerciële of fiscale) jaarrekening. Ten tweede vanuit het fiscaal recht de frequentie en regels met betrekking tot afdracht BTW en de aangifte VpB.

Het is de vraag of de eigenaar van een bv zich bewust is van een verschil in wetgeving en welke wetgeving is voor hem leidend? Onderzoek van Maingot (2006) bij SME in Canada wijst uit dat rapportage meestal voor de belastingdienst opgesteld worden. Een tweede vraag is: welke jaarrekening wordt gepubliceerd – de commerciële of de fiscale jaarrekening?

Micro bedrijven, en ook de micro bv onderscheiden zich van grote bedrijven niet alleen door de omvang van het bedrijf, maar ook door de aanwezigheid van de meewerkende eigenaar, directeur of bestuurder waardoor enerzijds geen agency conflicten bestaan, anderzijds de *persoonlijkheid van de eigenaar* een stempel drukt op de organisatie. Bij een startende bv, die de voorzetting is van een vorig bedrijf heeft de eigenaar reeds ervaring met het uitbesteden van de boekhouding en vandaaruit bepaalde voorkeuren. Het bedrijf is dan wel een starter, maar de eigenaar niet. In het onderzoek wordt alleen beoordeeld of het bedrijf een starter is.

2.2 Eerder onderzoek: micro-ondernemingen en uitbesteden boekhouding

Het samenstellen van de jaarrekening (winst- en verliesrekening en balans) is het sluitstuk en eindproduct van een boekhoudkundig proces dat bestaat uit verschillende administratieve en boekhoudkundige deeltaken, verspreid over een heel jaar. Deze taken behoren over het algemeen niet tot de kernactiviteit van het bedrijf en de eigenaar staat voor de keuze: zelf doen of uitbesteden?

Het uitbesteden van accountingtaken is in de management literatuur vanuit verschillende invalshoeken beschreven.

Vanuit marketing oogpunt is er de vraag waarom een consument of bedrijf bepaalde taken, ofwel diensten zoals het huis schoonmaken of de boekhouding niet zelf doet. De hoofdreden zijn dat men er geen tijd voor heeft, niet voldoende kennis heeft en/of simpelweg geen zin heeft om het zelf te doen (*Dienstenmarketing. Cursus Open Universiteit Nederland*).

'Geen zin hebben' en de boekhouding uitbesteden moet de eigenaar zich wel kunnen permitteren. Het is de vraag of een startend bedrijf geld kan uitgeven voor een externe accountant en na hoeveel jaar het kostenaspect niet meer speelt.

Onderzoek van Esplin en Jamal (2015) hebben factoren onderzocht die een rol spelen bij de keuze voor een auditor en stellen vast dat deze in de meeste gevallen door de persoonlijke voorkeur van de CEO bepaald wordt: "The choice of the auditor was primarily based on personal relationship of individual audit partner with senior members of management or the board chair".

Haaks op de emotionele reden 'geen zin hebben' of persoonlijke voorkeuren staat de meer rationele *afweging* van kostenvergelijking. Everaert (2010) heeft het uitbesteden van accounting taken bij kleine en middelgrote BV's in België bestudeerd vanuit de transactiekosten theorie. Deze theorie heeft haar oorsprong in de productie-industrie. De verschillen in de kosten van zelf doen of uitbesteden zijn bepalend, waarbij de kosten voor de monitoring van kwaliteitsnormen bij de kosten voor uitbesteden inbegrepen zijn. In tegenstelling tot productie is het dienstverleningsproces, dus ook uitbesteden van accounting taken moeilijk zichtbaar en is het vertrouwen dat de eigenaar in de externe accountant heeft van belang bij de beslissing om deze taak uit te besteden.

Accountingtaken hebben het kenmerk dat zij regelmatig terug keren. Everaert heeft in haar artikel van 2010 een viertal opeenvolgende taken benoemd.ⁱⁱⁱ

Tabel 2: accounting taken

1 ^e stap: Inboeken facturen en financiële transacties	2 ^e stap: tussenrapportage	3 ^e stap: Jaarafsluiting afschrijvingen)	(o.a	4 ^e stap: (beperkte) jaarrekening
--	--	---	------	---

De eerste twee taken zijn routine taken, en taak drie en vier zijn niet-routine taken. Everaert wijst er op dat het strikt opvolgende stappen zijn en dat het niet denkbaar is dat een taak uitbesteed wordt en de daaropvolgende taak zelf gedaan wordt. Hieruit volgt dat 'de boekhouding doen' een proces van boekhoudkundige taken is met als eindresultaat een jaarrekening.

Een tweede kenmerk van accounting taken is dat sommige taken tot de wettelijke verplichting behoren, en andere taken op vrijwillige basis gedaan worden. Cassar (2009) heeft aan startende bedrijven gevraagd hoe vaak zij na de start van plan zijn een kasstroom overzicht, een omzet overzicht en een balans samen te stellen. Het opstellen van een rapportage is niet gratis, en de frequentie is derhalve een kostenaspect. Als bedrijven vaker dan wettelijk voorgeschreven een rapportage samen stellen, dan verwachten zij een significant voordeel hiervan. Cassar heeft voorondersteld dat de ervaring van de eigenaar met het samenstellen van rapportages een positieve invloed heeft op het vrijwillig samenstellen van rapportages. De accountingtaken uit tabel 2 bevatten het samenstellen van twee rapportages, de vrijwillige tussenrapportage en de voor een micro-bv verplichte beperkte jaarrekening. Het is derhalve de vraag of alleen de verplichte rapportage uitbesteed wordt of ook de vrijwillige rapportages?

Nadat nu de accounting taken beschreven zijn, komt de vraag of de taken intern, binnen het bedrijf zelf gedaan worden of worden zij extern aan een boekhouder of accountantskantoor uitbesteed?

De tot nu toe besproken artikelen gaan ervan uit dat bij uitbesteden van accountingtaken deze aan een professionele externe accountant worden uitbesteed. De vraag is of dit overeenkomt met de werkelijkheid. Onderzoek van Hessel (2006) laat zien dat naarmate de omvang van de organisatie kleiner is er vaker informele hulp zoals de echtgenoot, familie en kennissen ingeschakeld worden.

Uit het onderzoek van Everaert blijkt dat hoe hoger de frequentie van de routine taken is, des te minder worden deze uit besteed aan een externe accountant. Ook Cassar geeft aan dat hoe vaker een verplichte of vrijwillige rapportage opgesteld wordt, des te groter is de benodigde interne of externe accounting faciliteit. Het is redelijk om te vooronderstellen dat door de groei van het bedrijf

juist de frequentie van de eerste routine taak met het toenemende aantal in te boeken facturen zal stijgen en dus ook de benodigde hoeveelheid accounting faciliteiten zal toenemen.

Everaert geeft aan dat veel onderzoeken uitgaan van 'alles of niets' uitbesteden van accounting taken, maar dat er ook hybride vormen mogelijk zijn.

Cassar geeft aan dat er nog geen inzicht is of deze accounting resources binnen en buiten de organisatie complementair of substituten van elkaar zijn.

Allee laat zien dat bedrijven op drie niveaus kunnen samenwerken met de externe accountant. Het kan gaan om het maken van een eenvoudige samenvatting van de administratie zoals deze door het bedrijf aangeleverd wordt. Deze samenvatting voldoet aan de algemeen geaccepteerde boekhoudregels GAAP, maar inhoudelijk kunnen er fouten zijn en is er "...no assurance about risk of material misstatement". Een tweede mogelijkheid is dat de accountant de aangeleverde cijfers toch in elk geval nakijkt en daarmee het risico op fouten vermindert. Tot slot geeft een gerichte controle van de accountant inclusief een samenvattende evaluatie met de cliënt de meeste zekerheid op een administratie die voldoet aan GAAP en heeft het minste risico op fouten.

Micro rechtspersonen hebben de plicht om één keer per een jaarrekening samen te stellen, bestaande uit winst- en verliesrekening en een balans, de (beperkte)balans te publiceren door deze te deponeren bij de KvK. Bij het samenstellen van de winst- en verliesrekening en de balans wordt uitgegaan van het *toerekening beginsel*. "Het beginsel houdt in dat de gevolgen van transacties en andere gebeurtenissen in de jaarrekening worden verwerkt in de periode waarop zij betrekking hebben (en niet wanneer geldmiddelen worden ontvangen en betaald [kaststelsel *cash accounting*]). ...Het beginsel wordt ook wel aangeduid als het beginsel van de *accrual accounting*" (*Handboek Jaarrekening*, 2014, p. 149).

Uit onderzoeken in de VS (Allee & Yohn, 2009), de Filipijnen (Ibarra & Velasco, 2015) en Zuid-Afrika (Schwarze, 2008) blijkt dat eigenaren van micro bedrijven *weinig kennis* hebben van accrual accounting en een voorkeur hebben voor cash accounting omdat het intuïtief aansluit bij het 'huishoudboek'. Deze voorkeur heeft te maken met de perceptie van de eigenaar ten aanzien van de begrippen omzet ofwel baten en inkomsten ofwel ontvangsten (idem voor lasten, uitgaven, kosten).

Alexander (2007) heeft economische waarderingsconcepten onderzocht en wijst op het bestaan van verschillende concepten, onder andere het concept van Fisher (1961) 'psychic income' zegt dat voor elk individu alleen die 'inkomsten' de aandacht krijgen die in zijn onmiddellijke ervaring passen. "It is only what we carry out of the marketplace into our homes".

Het concept van Fisher doet vermoeden dat (startende) ondernemers wellicht ervan uitgaan dat juist het werkelijk geïncasseerde geld (cash accounting) de meest 'eerlijke' hoeveelheid geld is die in de boekhouding moet komen te staan.

Binnen de beroepsgroep van 'accounting' wordt in Nederland onderscheid gemaakt in 'boekhouder' of 'accountant'. De beroepsorganisatie voor accountants NBA (2015) stelt dat de kwaliteit van de jaarrekening (samenstellingsopdracht) van een micro bv beter is als deze door een accountant opgesteld is dan die van een boekhouder. Binnen de beroepsgroep zijn ook kritische geluiden die stellen dat de gebruiker niet altijd op de hoogte is van werkelijke 'kwaliteit' van de rapportage (NBA, 2016): "In de praktijk stellen we vast, dat de gebruiker lang niet altijd op de hoogte is van de

verschillen tussen controleren en samenstellen en hiermee het vertrouwen, wat ontleend wordt aan de betrokkenheid van de accountant, niet overeenkomt met de verrichte werkzaamheden". Verderop in het zelfde artikel wordt geadviseerd: "De samenstellingsverklaring geeft weliswaar, naar de letter van de regelgeving, geen zekerheid, echter het maatschappelijk verkeer verwacht toch dat een door een accountant samengestelde jaarrekening op z'n minst vrij lijkt te zijn van afwijkingen van materieel belang".

Onderzoek in de VS door Minnis en Sutherland (2015) laat zien dat banken voor het monitoren van schuldeiser in beperkte mate gebruik maken van de jaarrekening. De belastingaangifte wordt veelal als vervanging van, of als aanvulling op de jaarrekening gebruikt omdat de gegevens in de belastingaangifte gecontroleerd zijn door de belastingdienst. Volgens de wet op de jaarrekening is de controle voorbehouden aan de accountant, maar blijkbaar is in de praktijk de controle door de belastingdienst een goede vervanger en speelt dit wellicht een rol bij de keuze om wel of niet een boekhouder in te schakelen.

De micro-bv is niet verplicht om een jaarrekening te laten controleren, en derhalve is het de vraag of dit er toe bijdraagt in de keuze voor een boekhouder of accountant. In de praktijk zijn het banken die om een accountantsverklaring vragen bij het verstrekken van een lening of monitoren van leningen, maar onderzoeken in Canada door Esplin en Jamal (2015) laten zien dat aan de strenge norm van 'accountant' verklaring niet altijd wordt voldaan en banken: "often accept review reports, or a notice to reader engagement". Het is de vraag of ook in Nederland een 'accountantsverklaring' ook een 'boekhouderverklaring' kan zijn en derhalve er geen noodzaak bestaat om een accountant in te schakelen.

2.3 Hypothesen

De micro-bv verschilt op een aantal punten van de grote, beursgenoteerde bv. Uiteraard het aantal werknemers en de omvang van netto-omzet en activa, maar er zijn meer verschillen waardoor onderzoeksresultaten van beursgenoteerde bv's niet zonder meer op micro-bv's van toepassing zijn. Er is specifiek onderzoek bij micro-bv nodig.

Een beursgenoteerd onderneming heeft de verplichting om de jaarrekening door een externe accountant te laten controleren, dit om misleiding van aandeelhouders te voorkomen. Een micro-bv heeft deze verplichting niet, het is dus de vraag of hun jaarrekening aan de wettelijke eisen voldoet: inkomsten en uitgaven zijn volgens het toerekening beginsel ingeboekt.

In tegenstelling tot grote bv's is bij een micro-bv de eigenaar meestal actief bij de bedrijfsvoering betrokken en worden beslissing persoonlijk door hem of haar genomen. De persoonlijkheid van de eigenaar is een factor die dus bij het onderzoek betrokken moet worden.

Literatuur die onderzoeken beschrijft op het gebied van kleine (micro)bedrijven is niet altijd duidelijk over de rechtspersoonlijkheid. Als er wel duidelijkheid lijkt te bestaan zoals bij Allee het onderzoek naar 'financial statements in an unregulated environment' (Allee & Yohn, 2009) is het de vraag of 'regulated' en 'unregulated' in de VS één op één vergelijkbaar is met Nederland waar ook kleine (micro) bv's 'gereguleerd' worden.

Van de onderzochte literatuur is er geen enkele specifiek voor en micro bv in Nederland.

Everaert heeft de micro bv bewust van haar onderzoek uitgesloten, Cassar heeft alleen bedrijven vóór de start onderzocht, en Allee en Yohn onderzochten 'ongereguleerde' bedrijven. In dit onderzoek worden geen nieuwe hypothesen opgesteld, maar wordt op een vijftal punten nagegaan of de vooronderstellingen en onderzoeksresultaten uit de genoemde literatuur bij een micro bv in Nederland een determinant zijn voor de keuze om de boekhouding wel of niet uit te besteden. Naast deze vijf determinanten wordt ook een specificatie op de 'boekhouder inschakelen' onderzocht

0- De boekhouder inschakelen

De relatie van een bedrijf met kredietinstellingen is van invloed op de type 'boekhouder' die een bedrijf moet inschakelen. Kredietinstellingen willen vaak een 'accountantsverklaring' bij de opgestelde rapportage. Dit is om te garanderen dat de rapportage in overeenstemming is met de Nederlandse wetgeving en een getrouw beeld schetst van de financiële resultaten. Deze verklaring kan alleen door accountant, AA of RA afgegeven worden. Als een bedrijf de gehele boekhouding, of en enkele taken van het boekhoudkundige proces uitbesteed dan is het de vraag of de werkzaamheden inderdaad uitbesteed worden aan een accountant AA of RA en of de accountant een in eigen beheer van de klant opgestelde (deel)rapportages controleert op het gebruik van accrual accounting, of dat de rapportage door de accountant samengesteld is.

1- Karakteristiek van de eigenaar en het bedrijf

In een micro bv is de (meewerkende) eigenaar nauw betrokken bij de beslissingen, ook de beslissing om de administratie wel of niet (deels) uit te besteden. Allee en Yohn, maar ook Cassar en Everaerts noemen de leeftijd, aantal jaren ervaring als ondernemer en zijn of haar opleidingsrichting. In het verlengd van de opleiding heeft Everaerts ook de specifieke kennis die nodig is voor verrichten van de administratie in een bedrijf meegenomen. Tot de bedrijfskarakteristiek rekenen de auteurs de leeftijd van het bedrijf, het aantal niet-eigenaren als werknemer, het aantal meewerkende eigenaren, omzetgroei en de relatie met kredietinstellingen. *De eerste vraag is of er ook in Nederland bij startende micro bv's een verband bestaat tussen de karakteristiek van de eigenaar en het bedrijf en het wel of niet uitbesteden van de boekhouding.*

2- Gebruik van software

Binnen de transactiekostentheorie is de beschikbaarheid van resources waaronder software een punt van aandacht. Volgens Everaerts zullen jonge bedrijven over minder software kunnen beschikken. Volgens Cassar is de beschikbaarheid van software van belang bij de frequente van het opstellen van vrijwillige rapportages. Voor de boekhouding staan een ondernemer diverse soorten software ter beschikking. Sommige software is gratis of tegen geringe kosten te verkrijgen zoals de gratis aangiftesoftware van de belastingdienst en de rekenmodule Excel van Microsoft. De ondernemer kan ook eigen specifieke facturatie- en boekhoudsoftware aanschaffen of de via een inlogcode de software van de boekhouder gebruiken. *De tweede vraag is dan ook of er ook bij startende micro bv's in Nederland een verband bestaat tussen het gebruik van software en het en het wel of niet uitbesteden van de boekhouding.*

3- Onzekerheden over de werklust en de kosten

Everaerts gaat er van uit dat onzekerheden over de hoeveelheid in te boeken facturen en de daarmee samenhangende onzekerheid over de kosten van een externe boekhouder bedrijven doet besluiten om minder vaak een externe boekhouder in te schakelen. Het is goed voorstelbaar dat een startende bv de werklust nog niet goed kan inschatten. *De derde vraag is dan ook of er bij startende*

micro bv's in Nederland een verband is tussen voorspelbaarheid van de werklast en het wel of niet uitbesteden van de boekhouding.

4- Routine - of geen routine taken

Everaert heeft de boekhoudtaken verdeeld in routine - en niet routine taken. De door Cassar gedefinieerde vrijwillige rapportages vallen in de categorie 'routine taken' van Everaerts en de verplichte rapportages in de categorie 'niet routine taken'. Uit het onderzoek van Everaerts blijkt ook dat de routine taken veelal zelf gedaan worden, en de niet routine taken uitbesteed worden. De vraag is nu hoe strikt deze scheiding is of dat er juist ook van samenwerking sprake kan zijn. Zoals Cassar opmerkt is het niet duidelijk of de interne en externe boekhouder substituten of complementair zijn. *De vierde vraag is of bij startende micro bv's in Nederland een verband bestaat tussen de verschillende taken binnen het boekhoudkundige proces en het wel of niet uitbesteden van de boekhouding.*

5- De jaarrekening

Een micro bv in Nederland is verplicht om een jaarrekening samen te stellen en deze bij de Kamer van Koophandel te deponeren. De jaarrekening is ook de basis om de aangifte vennootschapsbelasting te doen. Maingot denkt dat kleine bedrijven deze rapportage alleen maar opstellen om aan de wettelijke verplichting te voldoen en in mindere mate gebruikt wordt als informatiebron voor toekomstige beslissingen. *De laatste vraag is of er een verband bestaat tussen bedrijven die de jaarrekening alleen voor de verplichte rapportage gebruiken en het wel of niet uitbesteden van de boekhouding.*

De kwaliteit van de jaarrekening wordt in dit onderzoek bepaald door wel of niet toepassen van accrual accounting. Volgens internationaal onderzoek hebben kleine bedrijven een sterke voorkeur voor cash accounting, en het is dan ook te verwachten dat veel jaarrekeningen of aangifte inkomstenbelasting niet aan de eisen van accrual zullen voldoen. Als een bedrijf een boekhouder of accountant inschakelde voor het opstellen van de jaarrekening dan is te verwachten dat hij of zij gaat controleren of facturen op factuurdatum ingeboekt zijn.

3. Methodologie

3.1 Methode van onderzoek

Het onderzoek wordt uitgevoerd doormiddel van een survey. Deze is geschikt voor het verzamelen van een groot aantal onderzoekseenheden voor kwantitatief onderzoek.

3.2. Dataverzameling

Van de Kamer van Koophandel zijn alle adressen uit de doelgroep gedownload. Dit geeft een totaal bestand van 3.941 adressen van micro bv's die tussen 2010 en 2014 gestart zijn. Voor het verzamelen van data bij de bedrijven is gekozen voor benadering per email. Hiervoor zijn random de email adressen van de website gehaald. Een bruikbaar email adres is het adres van een zelfstandig bedrijf, dus geen bv die bij voorbeeld een dochter is of een houdstermaatschappij. Uit de resultaten van andere onderzoekers (Everaert et al., 2010) blijkt dat er niet meer dan 10% van alle benaderde bedrijven ook daadwerkelijk zal reageren.

Voor dit onderzoek is het minimum op 80 bruikbare antwoorden gesteld – er moeten dus minimaal 800 bruikbare email adressen verzameld worden. Het doel was bereikt nadat ongeveer de helft van het hele KvK bestand random met Google doorzocht was op zoek naar een email adres.

Tabel 3: resultaten van de screening

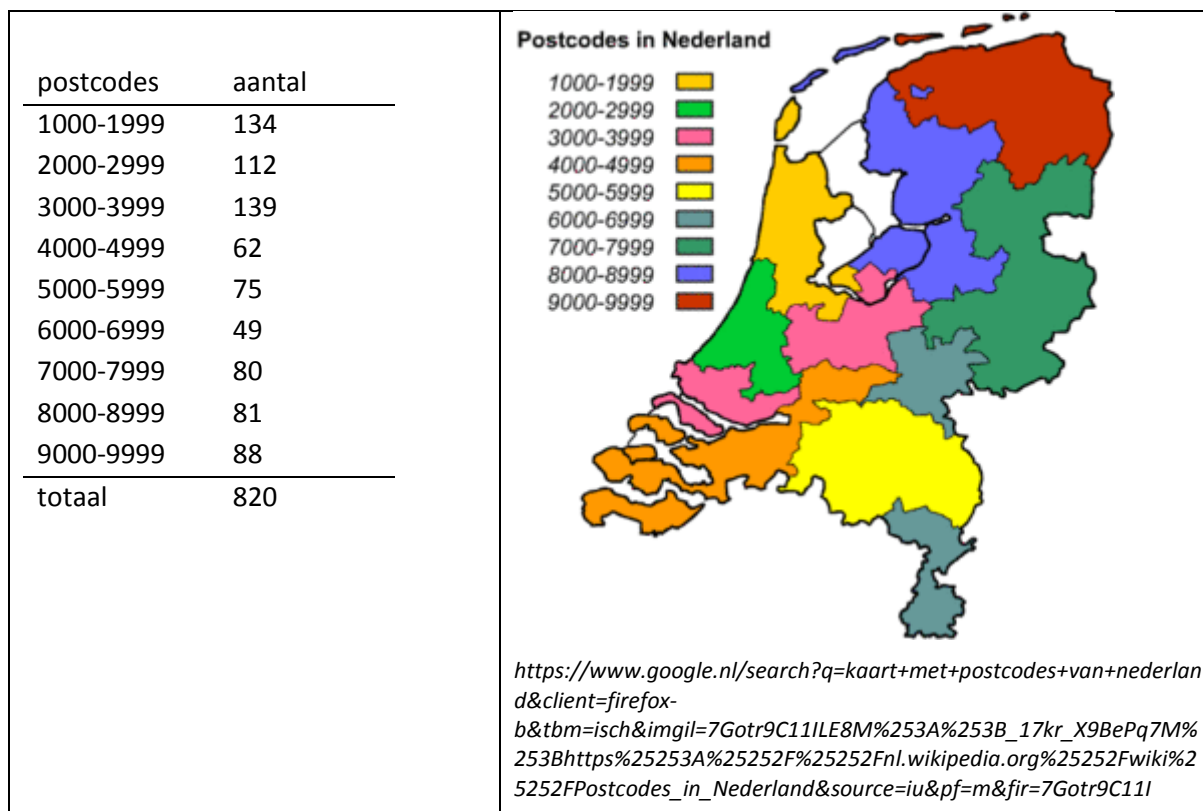
bedrijven	aantal	%
geen zelfstandig bedrijf	509	26,5
niets te vinden	320	16,6
overige bedrijven	275	14,3
bedrijven met bruikbaar email	820	42,6
totaal gescreent	1924	100

Bij de adressen van de Kamer van Koophandel voldoen 509 bedrijven niet aan de criteria van de doelgroep. Het grootste deel, 239 bedrijven, zijn een dochter van een ander bedrijf, gevolgd door houdstermaatschappij en deelnemingen.

Een tweede groep die voor de dataverzameling uitgesloten is zijn de 320 bedrijven waarvan Google niets kan vinden. Deze bedrijven worden in verschillende bedrijvenregister genoemd, maar over enige bedrijfsactiviteit kan Google niets vinden. Van deze bedrijven is dan ook een email adres niet beschikbaar.

Dan is er nog een restgroep van 275 bedrijven, waarvan om uiteenlopende reden geen email adres verkregen is. Te denken valt hierbij aan 28 accountants, boekhouder en administratiekantoren. Ook bedrijven die alleen een contactformulier op de website zetten.

Blijven tot slot 820 bedrijven over die aan de criteria voldoen en over een email adres beschikken. Figuur 1 laat zien hoe deze bedrijven over Nederland verdeeld zijn.

Figuur 1: spreiding postcodegebieden

3.3. Operationalisatie

0- De boekhouder inschakelen

Ook voor deze variabele is het de vraag of er een oorzakelijk verband gevonden zal worden omdat het een specificatie van variabele Y betreft in geval er een externe boekhouder of accountantskantoor ingeschakeld wordt. In verband met de kwaliteit van de jaarrekening is het aan de boekhouder om de ingeboekte facturen te controleren als deze door het bedrijf intern ingeboekt zijn. Hiervoor moeten de facturen regelmatig naar de boekhouder gebracht worden. Tevens wordt gevraagd naar de specifieke beroepsbenaming van de 'boekhouder' zoals boekhouder, accountant AA, RA.

1- Karakteristiek van de eigenaar en het bedrijf

In navolging van de onderzoeken van Allee en Yohn, Cassar en Everaerts wordt de karakteristiek van de eigenaar onder andere bepaald door zijn leeftijd, aantal jaar ervaring als zelfstandig ondernemer, zijn opleiding en of hij actief als meewerkende eigenaar werkzaam is. Het karakter van het bedrijf is de leeftijd van de organisatie, aantal werknemers, de bankrelaties of geldverstrekker en tot slot of de omzet van het bedrijf in het afgelopen jaar gestegen is. De keuze voor een externe boekhouder of accountant kan ook bepaald worden door de vraag van geldverstrekkers naar een accountantsverklaring.

3- Gebruik van software

Het is op dit moment ondenkbaar dat een bedrijf geen software gebruikt voor de boekhouding. De vraag is meer of het een simpele spreadsheet is zoals Excel in combinatie met de gratis software van de belastingdienst of een compleet (cloud)boekhoudpakket met facturatie en SBR rapportage. Het is

evengoed denkbaar dat het gebruik van de software verschilt per boekhoudtaak zoals deze door Everaerts geformuleerd zijn. In dit onderzoek wordt voor het bevragen van de gebruikte software de complete jaarcyclus aangehouden, inclusief de aangifte BTW, loonheffingen en Vpb.

2- Onzekerheden over de werklust en de kosten

De voorspelbaarheid van de werklust is praktisch gezien mede afhankelijk van de frequentie dat de btw opgegeven moet worden en kan variëren van maandelijks tot jaarlijks of nooit. De frequentie van inboeken van facturen wordt bepaald door de hoeveelheid facturen en kan variëren van dagelijks tot één keer per jaar. Werkdruk is niet alleen een hard, objectief item maar ook een subjectieve ervaring of de hoeveelheid in te boeken facturen voorspelbaar is of sterk wisselt, even als de inschatting over de moeilijkheidsgraad van de boekhouding kan variëren van redelijk eenvoudig of specifieke kennis die benodigd is. Tot slot de rol die een externe boekhouder kan spelen doordat bestanden tussen de externe boekhouder en het bedrijf gedeeld worden of wederzijds over de inlogcode van de boekhoudsoftware beschikt.

Allee en Yohn hebben het vermoeden dat de kosten van een externe boekhouder wellicht een rol spelen. Hierbij is de werkelijk prijs niet van belang, maar de indruk die een bedrijf heeft. Als men een boekhouder 'te duur' vindt, dan zal deze waarschijnlijk niet ingehuurd worden. Verder is van belang of de kosten voor een boekhouder van te voren in te schatten zijn, en of men achteraf tevreden is over de diensten van de boekhouder zodat het contract verlengd wordt.

4- Routine - of geen routine taken

De boekhoudtaken die bij 'software' gebruikt zijn, en aangevuld met de taak van deponeren jaarrekening bij de kamer van Koophandel, en omvatten alle routine- en niet routine taken van Everaerts. Zij kunnen ofwel intern of extern gedaan worden. De variabele Y vraagt meer algemeen naar 'wie doet de boekhouding' terwijl hier specifiek naar bepaalde taken gevraagd wordt.

5- De jaarrekening

Het is goed denkbaar dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen het gebruik van de jaarrekening en de keuze van de boekhouder. Zo kan een commerciële jaarrekening die uitsluitend voor eigen gebruik bestemd is intern samengesteld worden, terwijl een fiscale jaarrekening die gebruikt wordt voor de verplichte aangifte vennootschapsbelasting door een externe boekhouder of accountantskantoor opgesteld wordt.

De kwaliteit van de jaarrekening wordt bepaald doordat facturen op factuurdatum ingeboekt worden. Hiervoor wordt de theoretische kennis bevestigd. Omdat er twijfel bestaat aan de nodig theoretische kennis van kleine bedrijven wordt ook de praktische uitvoering hiervan bevestigd. Het is denkbaar dat een bedrijf waar de benodigde theoretische en praktische kennis ontbreekt de boekhouding door een externe boekhouder laat doen, of dat de facturen toch in elk geval door een boekhouder gecontroleerd worden. De kwaliteit van de jaarrekening moet als matig bestempeld worden als de facturen door een bedrijf zelf ingeboekt worden, de praktische kennis over het inboeken op factuurdatum ontbreekt en de gegevens niet door een externe boekhouder gecontroleerd worden.

3.4 Data-analyse

In dit onderzoek worden factoren gezocht die de keuze bepalen of de boekhouding intern gedaan wordt of uitbesteed wordt aan een externe boekhouder. De gevonden data zijn vooral nominale items. Een totaal overzicht van de type variabelen staat in tabel 4.

Tabel 4: typen vragen/variabelen

type vragen	totaal aantal
kwantitatief, veel	3
dichotoom	3
ordinaal	4
kwantitatief, weinig	5
nominaal	16
Totaal	31

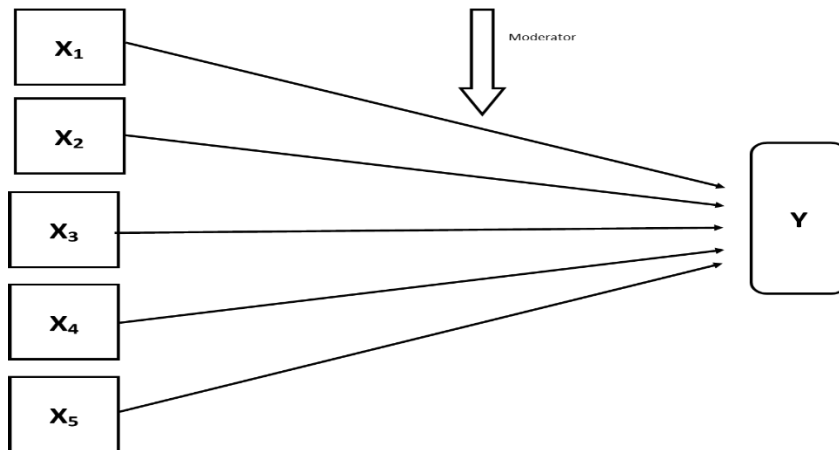
In het totaal aantal vragen/items zijn ook twee geconstrueerde items opgenomen. Het zijn twee dichotome items: of een respondent tot de doelgroep behoort en of de boekhouding intern of extern gedaan wordt. Het eerste geconstrueerde item is in de analyse de moderator voor de sensitiviteitsanalyse en de tweede is de variabele Y met twee meetwaarden.

Met een correlatieanalyse kan een verband tussen variabelen bepaald worden, en een meervoudige lineaire regressie zal het oorzakelijke verband moeten aantonen. Het theoretische model voor de meervoudige regressie is $Y = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_5 X_5 + e$. Voor dit onderzoek betekent dit dat gezocht wordt of de variabelen x_1 t/m x_5 gezamenlijk een verklaring kunnen geven voor de keuze om de boekhouding wel of niet uit te besteden.

De afhankelijke variabele Y - door wie wordt de boekhouding gedaan kan verschillende antwoordmogelijkheden hebben en is een nominale variabele. Er kan ook een dichotome ja/nee variabele geconstrueerd worden. In de meervoudige regressieanalyse is Y dan een dummy. Als interne boekhouder kunnen dit de eigenaar of een werknemer zijn. Als externe boekhouder kan volgens Everaert zowel de boekhouder als persoon of een accountantskantoor als bedrijf gezien worden. De positie van de overige personen zoals de informele hulp is lastig te bepalen, maar wordt in dit onderzoek als extern aangemerkt (vraag 12).

In de meervoudige regressieanalyse zijn vijf verklarende variabelen opgenomen: X1 = karakteristiek van de eigenaren en het bedrijf, X2 = gebruik van software, X3 = onzekerheden over de werklast, X4 = routine- of geen routine taken en X5 = gebruik van de jaarrekening.

Er is ook één modererende variabele: behoren de respondenten tot de doelgroep ja/nee? Figuur 2 laat de mogelijke samenhang tussen de variabelen zien.

Figuur 2: schematische weergave van het onderzoek model

Een drietal items dienen ook als controle op de doelgroep. De vragen 1, 2 en 8 bepalen samen of de respondent tot de doelgroep hoort. Tot slot is er een extra controle op functie van de 'invuller': vraag 4. Als de invuller niet de eigenaar is, wordt zijn of haar functie in het bedrijf gevraagd. Voor een volledig overzicht van de variabelen en de onderliggende items zie ook bijlage A.

3.5 Methodologische issues

In totaal is aan 814 bedrijven een vragenlijst gestuurd (de enquêtesoftware heeft om onduidelijke redenen zes adressen geweigerd). Van slechts 113 bedrijven is enige vorm van reactie ontvangen.

geweigerd	13
afgezien van deelname	44
gedeeltelijk voltooid	12
volledig ingevuld	44
<hr/>	
totaal	113

Van de 44 volledig ingevulde reacties blijken uiteindelijk niet alle bedrijven aan het profiel van de doelgroep te beantwoorden. 13 bedrijven zijn de voortzetting van een vorig bedrijf, 6 bedrijven hebben meer dan 10 werknemers, 9 bedrijven bestaan langer dan 10 jaar en 1 bedrijf korter dan de opgegeven periode.

voortzetting van vorig bedrijf	13
meer dan 10 werknemer	6
bedrijf bestaat langer dan 5 jaar	9
start bedrijf na 2014	1
volledig binnen de doelgroep	22

Voor een bedrijf kan meer dan één item van toepassing zijn. In totaal blijven er 22 bedrijven over die geheel binnen de doelgroep passen. De selectie kan nog strenger gemaakt worden als de werknemer en de meewerkende eigenaren opgeteld worden. Het voordeel om de meewerkende eigenaren

buiten de telling te laten is dat bij eventueel later onderzoek de resultaten met bij voorbeeld een Vof, waar de meewerkende eigenaren niet op de loonlijst staan vergeleken kan worden.

Non-respons wordt op geen enkele manier in het onderzoek betrokken. Volgens Armstrong (1977) is het weliswaar mogelijk om gegevens aan te vullen met bekende waarden van de doelgroep, of schattingen te nemen op basis van socio-economische verschillen of extrapolaties te nemen van de late respondenten, want: "Persons responding later are assumed to be more similar tot nonrespondents". Zoals reeds eerder genoemd is juist de kennis van de doelgroep gering en zijn er weinig bekende gegevens, ook niet in de socio-economische factoren. Tot slot is het begrip 'later' niet concreet genoeg om te bepalen welke respondenten op de non-respons lijken.

De vragenlijst is met Survey Monkey per email aan de adressen gestuurd en de resultaten van de volledig ingevulde vragenlijsten $n=44$ zijn aan het eind geëxporteerd naar Excel.

Als eerste stap zijn alle antwoorden genummerd en per vraag samengevat en geteld. Hiervan is een overzicht in Excel gemaakt om later in het verslag te kunnen gebruiken (losse bijlage I)

Bij enkele vragen is meer dan één antwoord mogelijk, en deze records zijn net zo vaak gedupliceerd tot elke antwoord één keer voorkomt. Na deze bewerking heeft de database 764 records en is elke combinatie van antwoorden één keer aanwezig.

In de meervoudige regressieanalyse is de variabele Y een dummy variabele. Volgens Koop (2009) zijn er: "... some problems with using OLS estimation in this case. However, these problems are not enormous, so that OLS estimation might be adequate in many circumstances. The two main alternatives are termed Logit and Probit."

Per analyse is de verzameling benodigde items/vragen/variabelen uit de database geselecteerd, gekopieerd naar Excel en als eerste met de functie –Gegevens, Duplicaten verwijderen – zijn alle dubbele record uit de verzameling gehaald en toch is elke mogelijk combinatie van antwoorden aanwezig. Hierdoor is het aantal items n per verzameling/analyse verschillend.

De variabele 'doelgroep' zijn de werkelijke starters $n=22$. Deze variabele is geconstrueerd uit bedrijven die in 2010 – 2014 gestart zijn, een nieuw bedrijf zijn en niet meer dan 10 werknemer zonder meewerkende eigenaren hebben. Deze variabele is bij elke (sensitiviteits-)analyse de modererende variabele.

Samenvatting: In dit onderzoek zijn de resultaten van 44 bedrijven verwerkt, waarvan 22 tot de doelgroep behoren. Door vragen met meer dan één antwoord mogelijkheid zijn er in totaal 764 verschillende combinaties van antwoorden mogelijk.

4. Resultaten

Van elke verzameling variabelen is na het verwijderen van dubbele records een aantal kengetallen met de beschrijvende statistiek in Excel opgezocht. Een betrouwbaarheidsanalyse moet bepalen of de items wel geschikt zijn en of er een samenhang tussen de items bestaat. In de betrouwbaarheidsanalyse is Y een nominale variabele met 5 meetwaarden. In de daarna volgende correlatieanalyse is Y een dichotome variabele met 2 meetwaarden. De correlatiecoëfficiënt r wordt bepaald om te toetsen of een lineaire samenhang bestaat tussen de X-variabelen en Y. Een zwakke positieve of negatieve samenhang is r minimaal 0,5. Een redelijke of sterke samenhang is gegeven bij $r = 0,7$ en $r = 0,9$ (bron: Handleiding Excel variantie- en correlatieanalyse; premaster OU 2007). Het betrouwbaarheidsniveau is steeds 95% $p < 0,05$. De meervoudige regressieanalyse zal uitwijzen of er ook een significant $p < 0,05$ oorzakelijk verband is tussen de variabelen, waarbij de variabele y een dichotome variabele is. Tot slot worden vooral de items die aan de variabelen ten grondslag liggen nader beschreven door hun frequentie, onderlinge samenhang en eventuele (oorzakelijk) samenhang te beschrijven.

4.1 Beschrijvende statistiek

In tabel 5 staan enkele resultaten van de beschrijvende statistiek. De variabele Y is een dichotome variabele waarbij zelf doen = 0 en uitbesteden = 1. De variabelen zijn een som van onderliggende items. Voor een beschrijving van deze items hiervan zie bij de overige analyse in sectie 4.5.

Tabel 5: resultaten beschrijvende statistiek

variabele	gemiddelt		modus		minimum		maximum		mediaan		aantal	
	hele groep	doel groep	hele groep	doel groep	hele groep	doel groep	hele groep	doel groep	hele groep	doel groep	hele groep	doel groep
Y	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	173	90
X1	21	20	24	23	11	14	28	26	22	21	173	90
X2	28	30	36	36	9	9	39	39	28	31	173	90
X3	17	17	17	19	13	14	20	20	17	17	173	90
X4	15	15	16	12	10	11	20	20	16	15	173	90
X5	4	4	5	5	2	2	9	7	4	4	173	90

4.2 Betrouwbaarheidsanalyse

Om de beoordelen of de vragen uit de vragenlijst wel geschikt zijn is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Hiervoor is eerst het gemiddelde en de steekproefvariantie van alle variabelen bepaald, en daarna een correlatie analyse. De gedetailleerde uitkomst staat in de losse bijlage F. Het blijkt dat voor alle variabelen de gemiddelden uit elkaar liggen, vooral voor de variabele X1. De oorzaak hiervan is dat de items van variabele X1 verschillende aantallen meetvariabelen hebben. Hierdoor loopt het gemiddelde dan uit elkaar. De homogeniteit van de items is ook zwak, alleen voor X4 is Cronbach's alfa voldoende $\alpha = 0,77$ voor de hele groep en $\alpha = 0,78$ voor de doelgroep.

De correlatieanalyse kan bepalen of er een samenhang is tussen X en Y. Een zwakke samenhang bij de doelgroep $r = 0,55$ is gegeven met item 14I van X2 - het gebruik van software voor de aangifte VpB en te zien in tabel 6.

Tabel 6: correlatiecoëfficiënten van Y (vraag 12- 5 meetwaarden) met X

items	Correlatie coëfficiënt r	
	hele groep	doelgroep
14 I	0,40	0,55
23 B	0,45	0,54
23 C	0,45	0,64
23 D	0,38	0,68
23 G	0,51	0,62
Variabele X4	0,52	0,52

Tabel 6 laat zien dat in de doelgroep item 14I een aantal items van X4 plus X4 zelf een zwakke samenhang met Y hebben. In de doelgroep heeft het inboeken van inkomsten en uitgaven, de opgave btw en het samenstellen van de jaarrekening een zwakke samenhang met de keuze van het bedrijf voor de boekhouder.

4.3 Correlatieanalyse

Tot nu toe is de variabele Y steeds een nominale variabele geweest met vijf verschillende meetwaarden. Voor de navolgende analyses wordt Y – item 12 in twee groepen verdeeld: de boekhouding zelf doen= 1 of uitbesteden= 2. In deze analyse is Y derhalve een dichotome variabele met twee meetwaarden.

Tabel 7: correlatiecoëfficiënten van Y (vraag 12- 2 meetwaarden) met X

item	Correlatie coëfficiënt r	
	hele groep	doelgroep
14 I	0,37	0,63
23 B	0,53	0,51
23 C	0,50	0,64
23 D	0,49	0,75
23 G	0,50	0,58
variabele X4	0,60	0,57

Tabel 7 laat zien dat het beeld uit de vorige analyse waarbij Y vijf meetwaarden heeft niet wezenlijk veranderd, in zo ver dat als er een samenhang is, dat het dan tussen de zelfde variabelen is. Het verschil is dat de samenhang bij alle variabele iets sterker wordt. Zo is de samenhang tussen Y en item 23 D is nu $r=0,75$ en bij Y met vijf meetvariabel is $r=0,68$.

4.4 Meervoudige regressieanalyse

Met een meervoudige regressieanalyse (met Y als dummy variabele) is onderzocht of de variabelen X1 tot en met X5 wellicht gezamenlijk een verklaring voor Y kunnen geven. De vijf variabelen verklaren voor de hele groep $n=173$ samen significant voor 36% de keuze voor zelf doen of uitbesteden van de boekhouding $r^2=0,36$ en $p<0,05$. Dit resultaat is voor de doelgroep $n=90$ iets

anders. Hier verklaren de variabelen gezamenlijk voor 44% de keuze voor zelf doen of uitbesteden van de boekhouding $r^2=0,44$ en $p<0,05$

Tabel 8: resultaten meervoudige regressieanalyse

Variabele	hele groep $r^2=0,36$		doelgroep $r^2=0,44$	
	Coëfficiënten	P-waarde	Coëfficiënten	P-waarde
Snijpunt	-2,075748656	0,000259	-1,84808	0,010623
totaal X1	0,02774246	0,008136	0,036614	0,007576
totaal X2	0,012257201	0,029313	0,020409	0,006563
totaal X3	-0,013611422	0,594656	-0,03366	0,257343
totaal X4	0,119201802	2,53E-13	0,09246	7E-07
totaal X5	-0,005217753	0,748297	0,028552	0,385523

Tabel 8 laat zien dat geen coëfficiënt groter dan nul is, en een regressie van Y op X1, X2, X3, X4, X5 is dan weinig zinvol. Treffend is dat ook hier net als in de correlatieanalyse X4 weliswaar zwak is, maar voor de hele groep toch de 'beste' resultaten laat zien.

Bij bedrijven die de boekhouding zelf doen is X4 kleiner dan bij de groep die de boekhouding uitbesteden. In tabel 9 staan de sommen voor X4 bij de twee mogelijke keuzes.

Tabel 9: specificatie van variabele X4

som variabele	zelf doen	uitbesteden
X4	14	17

Hoe hoger de som van X4 des te vaker worden routine - en niet routinetaken uitbesteed. De minimale som is 10, dan wordt er niets uitbesteed en de maximale som is 20 en dan wordt alles uitbesteed. Dit betekent dat bedrijven de boekhouding slechts overwegend uitbesteden of zelf doen, maar nooit helemaal. In aantallen gezien is er slechts één bedrijf uit de doelgroep die alles uitbesteed (som X4=10) en één bedrijf buiten de doelgroep die alles zelf doet (som X4=20). Zie tabel ook tabel 5 en voor meer details ook verderop bij tabel 12

4.5 Overige resultaten

0- De boekhouder inschakelen

De meeste bedrijven uit de gehele groep schakelen een accountant in, maar in de doelgroep is dat een boekhouder. Er is geen verband te vinden tussen de vraag van banken naar een accountantsverklaring en de keuze tussen boekhouder of accountant. Er doet zich hier een merkwaardigheid voor dat van de 19 bedrijven uit de gehele groep die soms of altijd een accountantsverklaring nodig heeft, 10 van hiervan zeggen geen van de hiervoor bevoegde accountant of accountant AA, RA in te schakelen.

Cassar geeft aan dat de externe boekhouder complementair of een substituut kan zijn. Tabel 10 laat zien dat de meeste bedrijven uit de heel groep aangeven dat voor de samenwerking de boekhouder een inlogcode van hun software heeft, terwijl in de doelgroep de meeste bedrijven geen bestanden

delen. Mogelijk dus dat de externe boekhouder bij de hele doelgroep complementair is aan de eigen boekhouder, terwijl dit bij de starter een substituut is.

Tabel 10: delen van bestanden met de boekhouder

<i>modus</i>	12	25
hele groep	3	4
doelgroep	3	5

Hoewel het niet significant is, is er toch in de correlatieanalyse een verband tussen de aangifte btw en uitbesteden naar een externe boekhouder bij de doelgroep $r=0,52$. Wellicht moet het verband gezocht worden bij een nog niet besproken factor, namelijk dat de opgave btw een belastingtaak is waarbij onmiddellijk sancties opgelegd worden als de opgave te laat is of foute gegevens bevat. Misschien dat de starter deze taak daarom aan een externe deskundige overlaat. Een vergelijkbaar argument is ook van toepassing bij de opgave loonheffingen en aangifte inkomstenbelasting. Deze belastingtaken worden ook door de meeste bedrijven uit de gehele groep aan een boekhouder overgelaten.

Tabel 11 laat nog eens zien dat de gehele groep een voorkeur heeft voor een accountant als externe boekhouder (vraag 22), maar dat de doelgroep meestal een boekhouder inschakelt.

Tabel 11: controles door de externe boekhouder

<i>modus</i>	22	24	27
hele groep	4	1	3
doelgroep	1	1	3

Zowel bij de boekhouder als bij de accountant worden de facturen het hele jaar door naar hem of haar gebracht (vraag 24) en wordt aan het eind van het jaar alles doorgesproken (vraag 27). Een verschil in controlekwaliteit is derhalve niet te vermoeden. Dit komt overeen met controle niveau 3 zoals Allee en Yohn dit geformuleerd hebben.

1- Karakteristiek van de eigenaren en het bedrijf

De meeste eigenaren van het bedrijf zijn 41-50 jaar oud, hebben 5 tot 10 jaar ervaring als zelfstandig ondernemer en hebben een algemeen economische opleiding. Dit is gelijk voor de gehele groep behalve dat de meeste van de meer ervaren ondernemers geen enkele zakelijke of economische opleiding hebben.

Bij de meeste bedrijven wordt de boekhouding door een externe boekhouder of accountants kantoor gedaan. Hierin is geen verschil met de gehele groep, ook niet op de overige bedrijfskarakteristieken. De meeste bedrijven zijn in 2012 opgericht en hebben naast één meewerkende eigenaar nog 1 – 3 werknemers. De meeste bedrijven hebben één bankrelatie, en deze vragen nooit om een accountantsverklaring. De omzet in 2015 is bij de meeste bedrijven gestegen ten opzichte van het voorgaande jaar. Er is geen samenhang tussen deze variabelen en de keuze voor een externe boekhouder of accountantskantoor.

2- Gebruik van software

Elk bedrijf maakt voor de boekhouding gebruik van Excel en daarnaast gebruiken de meeste bedrijven ook nog facturatiesoftware. Het beeld tussen de doelgroep en de gehele groep is niet gelijk. Bij de bedrijven uit de doelgroep wordt de btw opgave en de tussenrapportage met de software van de boekhouder gedaan en bij meer ervaren bedrijven door hun eigen facturatiesoftware. Er is een zwakke samenhang in de correlatieanalyse $r=0,58$ tussen de software voor de aangifte VpB en de keuze wie de boekhouding doet bij de doelgroep, maar een oorzakelijk verband is in de regressieanalyse niet te zien $r=0,39$.

3- Onzekerheden over de werklast en de kosten

De hoeveelheid in te boeken facturen is voor de meeste bedrijven redelijk gelijkmatig en voorspelbaar. Ook de kosten voor de boekhouder zijn redelijk voorspelbaar, maar van de bedrijven binnen de doelgroep weet niemand precies wat de boekhouder kost. Er is geen verband gevonden tussen deze items en de keuze om de boekhouding wel of niet zelf te doen. Het vermoeden van Allee en Yohn dat de kosten wellicht een rol spelen kan niet bevestigd worden. Ook het vermoeden van Everaerts dat de hoeveelheid boekhoudtaken en voorspelbaarheid hiervan een rol speelt bij de keuze voor wel of niet extern uitbesteden kan niet bevestigd worden. Er is geen verschil gevonden in leeftijd van het bedrijf, het kostenaspect veranderd niet na mate het bedrijf ouder is. Everaerts heeft ook het aspect van kosten voor het monitoren van de kwaliteit van werkzaamheden bij uitbesteden besproken. Opvallend is dat in dit onderzoek alléén bij de starters 9,1% van de bedrijven niet weet of de werkzaamheden wel door de externe boekhouder gecontroleerd worden. Starters hebben dus een probleem met het monitoren van de kwaliteit van werkzaamheden bij uitbesteden, maar het heeft geen invloed op de keuze tussen wel of niet uitbesteden.

4- Routine – of geen routine taken

Er is een zwak, maar niet significant verband gevonden tussen routine- en niet routine taken, hoewel het verband bij de doelgroep iets anders is dan bij de gehele groep.

Tabel 12: verdeling tussen intern en extern bij verschillende boekhoudkundige taken

modus	23 A	23 B	23 C	23 D	23 E	23 F	23 G	23 H	23 I	23 J
hele groep	intern	intern	intern	intern	extern	extern	extern	extern	extern	extern
doelgroep	intern	intern	intern	extern	extern	extern	intern	extern	extern	extern

Tabel 12 laat zien dat de meeste bedrijven uit de doelgroep ook taak 23D, de aangifte omzetbelasting door de externe boekhouder laten doen en taak 23 G, de voorbereiding van de jaarrekening zelf doen. Dit laatste is in tegenspraak met de vooronderstelling van Everaert dat er een strikte opeenvolging van taken is en dat het niet denkbaar is dat een taak uitbesteed wordt en de daaropvolgende taak zelf gedaan wordt.

Een redelijk $r=0,78$ maar niet significant $p=0,08$ verband is in de doelgroep gevonden bij taak 23D, de opgave omzetbelasting. Er is dus waarschijnlijk sprake van toeval dat de opgave omzetbelasting door de meeste bedrijven in de doelgroep door de externe boekhouder gedaan wordt.

In tabel 12 komen de taken 23A, B, C en F overeen met de routine taken van Everaerts, maar in dit onderzoek wordt het opstellen van de tussenrapportage 23F door de meeste bedrijven door de externe boekhouder gedaan. De niet routine taken 23G en H worden in de gehele groep meestal door de externe boekhouder gedaan. De afwijking hierop in de doelgroep berust waarschijnlijk op toeval $p=0,64$.

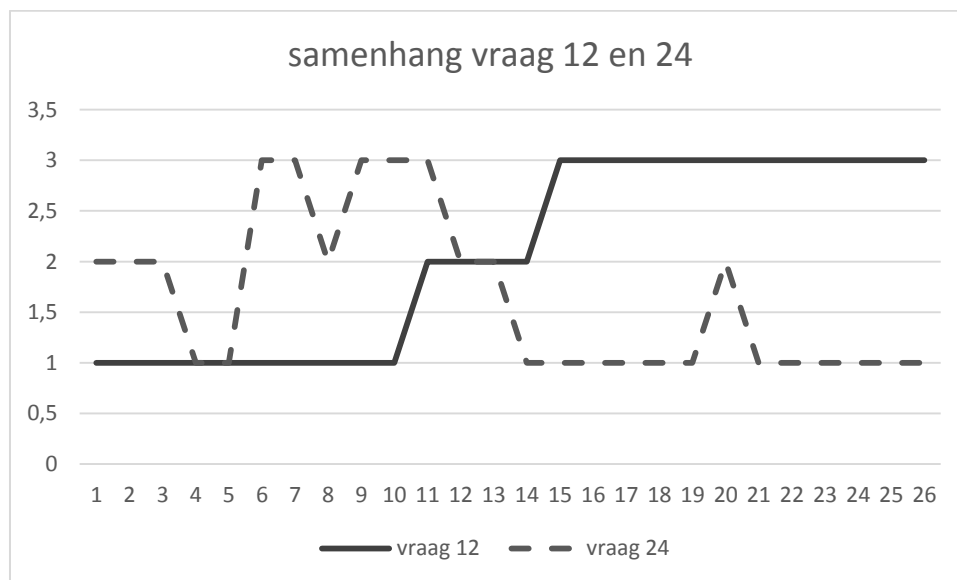
Taak 23E, het samenstellen van een tussenrapportage is de enige vrijwillige rapportage in dit onderzoek, en tabel 12 laat zien dat deze door de meeste bedrijven extern gedaan worden. Een verschil tussen vrijwillige en verplichte rapportage zoals bij Cassar is niet gevonden.

5- De jaarrekening

De meeste bedrijven uit de gehele groep en de doelgroep stellen een fiscale jaarrekening samen en gebruiken deze als basis voor de aangifte vennootschapsbelasting. Dit ondersteunt de bevindingen van Maingot: "...the mean score for tax purpose is the highest ...", maar samenhang met de keuze of de jaarrekening intern of extern wordt samengesteld is niet gevonden.

Voor de kwaliteit van de jaarrekening is het van belang of facturen volgens het accrual stelsel ingeboekt worden. De meeste bedrijven geven aan dat zij niet weten volgens welk stelsel de facturen geboekt worden (vraag 16), maar bij vraag 18, waar gevraagd wordt naar de boekdatum geven de meeste bedrijven aan dat zij de factuurdatum als boekdatum gebruiken. De facturen worden daarnaast ook door de meeste bedrijven regelmatig het hele jaar door naar de externe boekhouder gebracht (vraag 24) en aan het eind van het jaar besproken (vraag 27). Er is bij de doelgroep een redelijke $r=-0,83$ en significante $p=0,002$ negatief samenhang tussen de kwaliteit (vraag 24) van de jaarrekening en de keuze voor de boekhouder (vraag 12) gevonden.

Figuur 3: samenhang vraag 12 en 24

De grafiek in figuur 3 laat de samenhang tussen vraag 12 en 24 zien. In bedrijven waar de eigenaar of een medewerker de boekhouding doet worden de facturen alléén aan het eind van het jaar, of nooit naar de boekhouder gebracht. Daar waar de facturen het hele jaar door naar de boekhouder gebracht worden, is de externe boekhouder ook de persoon die de boekhouding doet. Er zijn

aanwijzingen dat dit geen negatieve consequenties heeft voor de kwaliteit van de jaarrekening omdat de bedrijven die zelf de boekhouding doen en hooguit één keer per jaar de stukken naar de boekhouder brengen aangeven dat zij het factuurstelsel hanteren en de facturen op factuurdatum inboeken. Je mag er van uitgaan dat bij de bedrijven die de boekhouding door een boekhouder laten doen de facturen volgens accrual accounting ingeboekt worden.

5. Conclusies, discussie en aanbevelingen

5.1 Conclusie

In deze scriptie is geprobeerd een aantal determinanten te vinden die de keuze tussen zelf doen of uitbesteden van de boekhouding bepalen. Er zijn geen eenduidige determinanten gevonden, enerzijds omdat het aantal deelnemers aan het onderzoek beperkt is, anderzijds omdat er wellicht geen eenduidige determinanten bestaan.

Om te beginnen is 'de boekhouding doen' geen eenmalige taak maar meer een proces van opeenvolgende deeltaken die aan het eind van het jaar resulteren in een jaarrekening. Uitbesteden van de boekhouding is (op twee bedrijven na) bij geen enkel bedrijf uit dit onderzoek een keuze uit alles of niets uitbesteden. Het blijkt zowel uit de literatuur als uit dit onderzoek dat routinetaken meestal door bedrijven zelf gedaan worden en niet-routine taken door een externe boekhouder of accountantskantoor. Op te merken is dat starters de aangifte btw niet tot de routine taken rekenen.

Naast de keuze om de boekhouding wel of niet uit te besteden is er ook nog de keuze of dit aan een boekhouder of accountant uitbesteed wordt. Zowel in de literatuur als ook in dit onderzoek blijkt dat een gecontroleerde jaarrekening, ofwel de accountantsverklaring door banken gevraagd worden, maar dat deze verklaring evengoed door een boekhouder afgegeven kan worden. De respondenten uit dit onderzoek die voor hun bank een accountantsverklaring nodig hebben besteden de boekhouding uit aan een boekhouder, en niet aan een accountant.

De meeste bedrijven gebruiken de jaarrekening als basis voor de aangifte Vennootschapsbelasting. Het samenstellen van de jaarrekening en de aangifte Vpb wordt door de meeste bedrijven aan een boekhouder of accountantskantoor overgelaten.

5.2 Discussie

Aan het eind van dit onderzoek, en ook na het lezen van artikelen die het onderwerp op uiteenlopende wijze bespreken komt de vraag of er wel eenduidige determinanten te vinden zijn. Er is wel een beeld ontstaan van *wat* een bedrijf uitbesteed, maar niet het *waarom*. Het is de vraag of ooit wel een voorspelling gedaan kan worden dat bij een gegeven determinant, of combinatie van determinanten een bedrijf de boekhouding zelf zal doen of zal uitbesteden. Binnen de verschillende disciplines van wetenschappen bestaat al enige tijd het inzicht dat probleemstellingen en antwoorden c.q. de oplossingen niet rationeel en lineair zijn. Rationele (transactiekosten) theorieën schieten te kort omdat zij geen rekening houden met gedragsmatige aspecten zoals misschien simpelweg 'geen zin hebben', de perceptie op het begrip 'inkomen' of een persoonlijke relatie van de personen die beslissingen nemen. Ook blijkt het gedrag van personen en instanties van buiten het onderzoeksveld, in dit geval de controle van de belastingdienst waarschijnlijk van invloed te zijn op het keuzegedrag.

Het grootste deel van het wetenschappelijk onderzoek richt zich op grote bedrijven, Everaerts heeft de microbedrijven zelfs van haar onderzoek uitgesloten met reden dat 'zij toch geen keus hebben'. Uiteindelijk blijkt ook de micro-bv een complex onderzoeksveld te zijn dat meer aandacht verdient omdat micro-bv's in Nederland samen met de eenmanszaken die meest grote groep van bedrijven zijn.

Ten tijde van het begin van deze scriptie en keuze van onderwerp heeft de Open Universiteit de keuze in onderzoeksveld geboden: of 'behavioral finance' of 'jaarrekening'. Het is de vraag of de scheiding van deze twee onderzoeksvelden in de toekomst nog houdbaar is.

5.3 Aanbevelingen voor de praktijk

In de praktijk is de samenwerking tussen bedrijf en boekhouder of accountantskantoor een gegeven. Bij de meeste bedrijven is de boekhouder complementair, als aanvulling of voortzetting van de boekhoudtaken die zelf gedaan worden, maar het delen van software is nog niet vanzelfsprekend. Vooral de rol van de accountant, of beter gezegd de toegevoegde waarde van de accountant ten opzichte van een boekhouder is niet eenduidig. De hoge standaard van audit wordt in de praktijk weinig gevraagd. Zowel de boekhouder als ook de accountant zal zich op zijn taak moeten bezinnen, zeker als software steeds meer bij bedrijven gebruikelijk is en 'de boekhouding zelf doen' steeds minder ingewikkeld en tijdrovend wordt.

5.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Voor verder onderzoek bij micro bedrijven is de mogelijkheid tot het samenstellen van een bruikbaar adressenbestand een eerste vereiste. De Kamer van Koophandel is als leverancier van adressen wel de aangewezen instantie maar de gegevens om te kunnen selecteren zijn niet fijn genoeg.

Het blijkt ook lastig te zijn om de medewerking te verkrijgen voor het invullen van vragenlijsten. Van één bedrijf is het bekend dat men niet wilde meewerken want 'ik ken jou niet'. Wellicht dat er op een meer overkoepelend niveau tussen universiteit, Kamer van Koophandel en vertegenwoordigers uit het MKB samen gewerkt kan worden om meer gewicht te krijgen zodoende wel de van de betreffende bedrijven medewerking te verkrijgen.

Een tweede richting van onderzoek, zeker binnen de microbedrijven zou de rol van de belastingdienst en belastingwetgeving moeten belichten. Een oorzakelijk verband om wel of niet een externe boekhouder in te schakelen is mogelijk uit deze richting te verwachten. Het verband is te verwachten enerzijds door het sanctiebeleid van de belastingdienst, maar anderzijds ook door de inspanning om starters vrij vroeg te bezoeken en deze te adviseren bij het opzetten van de administratie en het inschakelen van een boekhouder of accountant.

Een derde richting van onderzoek zal gedragsmatige aspecten van beslissers moeten onderzoeken en de perceptie van de persoon zelf op het resultaat van de boekhouding: dat is de informatie uit de jaarrekening gebruiken om het bedrijf te laten bloeien en groeien.

Literatuurlijst

- Alexander, D., Britton, A., & Jorissen, A. (2007). *International financial reporting and analysis*. Londen: Thomson Learning.
- Allee, Kristian D, & Yohn, Teri Lombardi. (2009). The demand for financial statements in an unregulated environment: An examination of the production and use of financial statements by privately held small businesses. *The Accounting Review*, 84(1), 1-25.
- Armstrong, J Scott, & Overton, Terry S. (1977). Estimating nonresponse bias in mail surveys. *Journal of marketing research*, 14, 396-402.
- Cassar, Gavin. (2009). Financial statement and projection preparation in start-up ventures. *The Accounting Review*, 84(1), 27-51.
- Dienstenmarketing. Cursus Open Universiteit Nederland*. <https://www.ou.nl/web/dienstenmarketing>.
- Esplin, Adam, Jamal, Karim, & Sunder, Shyam. (2015). Auditing and Formation of Private Capital: A Field Study. *University of Alberta*.
- Everaert, Patricia, Sarens, Gerrit, & Rommel, Jan. (2006). Outsourcing of accounting tasks in SMEs: an extended TCE model. *Working paper, Universiteit Gent*.
- Everaert, Patricia, Sarens, Gerrit, & Rommel, Jan. (2010). Using Transaction Cost Economics to explain outsourcing of accounting. *Small Business Economics*, 35(1), 93-112.
- Fisher, Irving. (1961). *The theory of interest*: Kelly.
- Handboek Jaarrekening*. (2014). Wolters Kluwer.
- Hessels, SJA, & Hooge, EH. (2006). Small Business Governance. *Een verkenning naar de betekenis en de praktijk van corporate governance in het MKB. Rapport Zoetermeer/Breda, EIM/Avans Hogeschool*.
- Ibarra, Venus C, & Velasco, Rodrigo M. (2015). Accounting knowledge, practices, and controls of micro, small and medium enterprises: evidence from the Philippines. *Accounting & Taxation*, 7(2), 83.
- Koop, Gary. (2009). *Analysis of economic data*: Wiley Chichester.
- Maingot, Michael, & Zeghal, Daniel. (2006). Financial Reporting of Small Business Entities in Canada*. *Journal of Small Business Management*, 44(4), 513-530.
- Minnis, Michael, & Sutherland, Andrew. (2015). Financial statements as monitoring mechanisms: Evidence from small commercial loans. *Working paper University of Chicago*(13-75).
- NBA. (2015). *MicroOndernemingenBW2Titel9NBA*.
- NBA. (2016). *Consultatiereacties 4410 Micro-entiteiten; kantoren, ledengroepen en commissies A-J 160129 DEF*. Retrieved from
- Schwarze, CL. (2008). Involving the accounting profession in the development of financial management skills of micro-enterprise owners in South Africa. *Meditari Accountancy Research*, 16(2), 139-151.

Bijlagen

Bijlage A: beschrijving van de variabelen

Variabele	omschrijving	vraag nummer /item
Y	de boekhouder	12
X1	karakteristiek van de eigenaar en het bedrijf	1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11
X2	gebruik van software	14
X3	onzekerheid over de werklast en de kosten	13, 15, 17, 19, 26, 28, 29
X4	routine- of geen routine taken	23
X5	gebruik van de jaarrekening	20, 21
	overige items	
	kwaliteit van de jaarrekening	16, 18, 24, 27
	boekhouder inschakelen	22, 23, 25,
moderator	doelgroep bepalen	1, 2, 8
	alléén als controle, maar geen analysevraag	4

Losse bijlagen

Bijlage A frequentie, correlatie en regressie

Bijlage B enquête afstuderen

Bijlage C ingevulde vragenlijsten

Bijlage D adressenbestand

Bijlage E meervoudige regressie

Bijlage F betrouwbaarheidsanalyse

Bijlage G frequentietabellen antwoorden

Bijlage H correlatieanalyse

Eindnoten

ⁱ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003H0361>

ⁱⁱ a company, a partnership or temporary organization designed to search for a repeatable and scalable business model.^{[1][self-published source?][better source needed]} These companies, generally newly created, are innovative in a process of development, validation and research for target markets. The term became internationally widespread during the dot-com bubble when a great number of dot-com companies were founded.^[2] Because of this history, startups are often assumed to be solely technology-based companies, but this is not necessarily true: the essence of startups is generally related to the concepts of ambition, innovation, scalability, and growth. (https://en.wikipedia.org/wiki/Startup_company)d.d. 13.2-2016

ⁱⁱⁱ In de praktijk heeft de ondernemer nog twee andere accounting taken: de periodieke opgave btw en de opgave loonheffingen aan de belastingdienst. Deze taken vallen buiten het kader van 'jaarrekening' en worden in het onderzoek niet meegenomen. Het valt op dat Everaert in een eerdere 'working paper' ook twee

belastingtaken opgenomen heeft (Everaert, Sarens, & Rommel, 2006) en deze taken in het artikel van 2010 (wellicht om dezelfde reden) weggelaten heeft.